

EDUCAȚIA MORAL-RELIGIOASĂ: MODALITATE DE REINTEGRARE SOCIO-SPIRITUALĂ A ELEVILOR DIN CICLUL PRIMAR

Adrian-Florentin DĂSCĂLESCU, student doctorand, an III

<https://orcid.org/0000-0003-1246-004X>

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Rezumat. Lucrarea de față prezintă relația dintre educația morală și cea religioasă, precum și importanța acestora în formarea și dezvoltarea comportamentului, atitudinilor și a caracterului moral-religios al elevilor, prin analiza aspectelor teoretice referitoare la educația moral-religioasă.

Cuvinte-cheie: educație, educație morală, educație religioasă, conștiință morală, conduită morală.

MORAL-RELIGIOUS EDUCATION: METHOD OF SOCIO-SPIRITUAL REINTEGRATION OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Abstract. This paper presents the relationship between moral and religious education, as well as their importance in the formation and development of students' behavior, attitudes and moral-religious character, by analyzing the theoretical aspects related to moral-religious education.

Keywords: education, moral education, religious education, moral conscience, moral conduct.

Introducere

Din cele mai vechi timpuri, filosofi și pedagogi au oferit educației mai multe definiții. Vorbind despre aceasta, profesorul universitar Sorin Cristea o cataloga ca fiind „activitate psiho-socială proiectată la nivelul unor finalități pedagogice care vizează realizarea funcției de formare-dezvoltare permanentă a personalității umane, prin intermediul unei acțiuni pedagogice structurată la nivelul corelației subiect/educator - obiect/educat, desfășurată într-un câmp pedagogic deschis” [6, p. 84]. Conform acestuia, prin *educație* înțelegem un ansamblu de acțiuni ce se desfășoară într-o anumită societate cu scopul de a transmite cunoștințele predecesorilor și de a forma noua generație, în conformitate cu deprinderile, comportamentele și valorile acumulate de societate până în acel moment. De asemenea, aceste acțiuni sunt orientate spre a forma și a dezvolta laturile fundamentale ale ființei umane, și anume: fizicul, psihicul, moralul, esteticul, cognitivul, afectivul și volitivul.

Actual, prin conceptul de educație, pedagogul francez Gaston Mialaret [15, p.10] identifică mai multe sensuri principale: educația ca instituție – acum terenul de educație fiind echivalent cu sistem de învățământ, cuprinzând toate structurile cu finalitate educativă ale unei țări, regiuni sau epoci; educația ca acțiune – termenul de educație vizând acțiunea exercitată de către generațiile adulte asupra celor ce nu sunt coapte pentru viața socială, socializarea metodică a tinerei generații [13, p.70], având ca scop formarea tinerei generații conform cu aspirațiile societății și ale mediului social; educația din punctul de vedere al conținutului – cuprinde toate cunoștințele, deprinderile,

capacitățile, atitudinile uzate în procesul educației; educația-produs –acum accentul este pus pe rezultatele procesului educațional. În viziunea lui Constantin Cucoș [10, p.105-106], educația are câteva trăsături fundamentale, în primul rând, ea îl vizează doar pe om, fiind total diferită de dresaj, spre exemplu; apoi, ea presupune un proces intenționat și conștient care urmează unui ideal și unor anumite finalități, iar nu în ultimul rând, educația nu se limitează doar la o anumită etapă a vieții, după cum greșit afirmă unele persoane adulte „eu am învățat la vremea mea, acum este vremea voastră, a tinerilor să înveți”, ci educația este permanentă, desfășurându-se pe tot parcursul vieții.

Educația moral-religioasă și reintegrarea moral-spirituală a elevilor

Persoana de la naștere nu este o ființă morală, ea devine, iar felul cum va deveni depinde în principal de educația de care are parte, după cum spunea filosoful chinez Confucius: „Natura ne aseamănă. Educația ne deosebește”. La început, omul percepe morala ca pe un ansamblu de reguli transcendente, care pentru el sunt sacre, chiar dacă le înțelege mai puțin; însă, cu timpul, crescând, copilul trebuie să facă propriile alegeri, să decidă singur pentru el însuși, să își dezvolte propria conștiință morală. Vorbind despre educația morală, Ioan Bontaș o definește ca fiind „procesul și activitatea de formare a personalității morale, a conștiinței și conduitei morale, în spiritul idealului, principiilor, normelor și valorilor morale” [3, p. 127]; Sorin Cristea afirmă că „educația morală reprezintă dimensiunea cea mai profundă și mai extinsă a activității de formare-dezvoltare a personalității, proiectată, realizată și dezvoltată pe baza valorilor etice” [7 p. 206], iar Constantin Cucoș arată faptul că „educația morală urmărește interiorizarea normelor, regulilor, valorilor morale și implică nu doar o dimensiune cognitivă, ci și o dimensiune afectivă și una practică, acțională” [10, p. 114]. Analizând aceste definiții ale conceptului, se poate observa faptul că ele se completează reciproc, iar educația morală, din perspectivă pedagogică, vizează formarea și dezvoltarea conștiinței morale, a profilului moral al persoanei, la nivel teoretic, dar și practic. La nivel teoretic, formarea conștiinței morale presupune un întreg ansamblu de cunoștințe, concepte, judecăți, raționamente, dar nu trebuie neglijate nici sentimentele, trăirile și stările volitive morale. La nivel practic, are loc concretizarea nivelului teoretic în comportamentul uman, în formarea acțiunilor și a conduitei umane, acum se formează obișnuințele și atitudinile morale. Vorbind despre obișnuințele morale, Sorin Cristea arată că acestea sunt „comportamente automatizate, formate-dezvoltate prin exercițiu moral în vederea adaptării personalității la anumite situații psihosociale concrete” [18]. Obișnuințele morale se formează în urma repetării unor acțiuni morale, timp îndelungat și cu regularitate, pentru că doar astfel aceste acțiuni pot deveni obișnuințe. Această repetare continuă trebuie să fie asociată unui control inteligent, fără să incomodeze, fără să supere, ci să ofere sugestii de posibilități ale perfecționării acelei conduite, în special prin

transpunerea în situații reale de viață. Atitudinile morale reprezintă comportamentele stabile, interiorizate la nivel afectiv și motivațional [18], iar prin formarea acestora din punctul de vedere al strategiei educaționale se favorizează integrarea cunoștințelor în sisteme coerente și se pregătește copilul pentru explorarea realității înconjurătoare. În literatura de specialitate, prin atitudine se înțelege „dispoziția internă a individului față de un element al lumii sociale (grup social, probleme ale societății etc.), orientând conduita în prezența, reală sau simbolică, a acestui element” [12, p.91]. Deși mulți cercetători s-au aplecat asupra studierii acestora, conceptul este uneori supus unor imprecizii în definirea sa, cât și în delimitarea sa de alte concepte, cum ar fi credințele, intențiile sau opiniile, astfel, definirea lor nefiind ușoară deoarece nu pot fi observate direct [4, p.240]. Gordon Allport, în 1981, definește atitudinile ca fiind o „pregătire mai mult sau mai puțin permanentă a unei organizații mintale, care predispune un individ să reacționeze într-un mod caracteristic față de un obiect sau situație cu care el este în relație” [1, p.360]. Tatiana Callo definește atitudinile ca fiind „filtrul mintal prin care se percepe lumea”, un ansamblu de reacții, dispoziții sau predispoziții, ele asigurând suportul interior ce ne propulsează către obiectivele și scopurile noastre [4, p.241]. Astfel, atitudinile reprezintă un factor esențial în procesul de formare și dezvoltare a conduitei și comportamentului moral, alături de obișnuințele morale, deoarece ele susțin și oferă suport și stimulare pentru acestea.

În concluzie, educația morală reprezintă dimensiunea fundamentală a activității de educație, ce este orientată către formarea-dezvoltarea conștiinței morale, a personalității ce vizează optimizarea raporturilor sale cu lumea și cu sinele, la nivel teoretic (prin interiorizarea valorilor generale ale binelui moral, susținute afectiv, volitiv și motivațional) și la nivel practic, prin aplicarea valorilor generale ale binelui moral [7, p. 207].

Fiind un proces de formare a profilului moral al personalității, educația morală urmărește atât formarea conștiinței morale, cât și formarea conduitei și a trăsăturilor morale ale caracterului. Conduita morală reprezintă maniera noastră de a ne comporta, manieră care este condusă și reglată mental de către conștiința morală. Cornelia Voicu consideră conduita morală a fi „un ansamblu de acțiuni sau comportamente materiale sau simbolice, organizate în sisteme funcționale, formând o totalitate structurată pe principiul conexiunii inverse și având finalități implicite sau explicite adaptative.” [19]. În formarea acesteia se disting trei componente principale: cea cognitivă, ce cuprinde însușirea normelor și valorilor morale; cea afectivă, ce reprezintă adeziunea omului în mod liber la norme și valori; și cea volitivă sau acțională, care transpune în practică atitudinile față de normele, regulile și valorile morale. Conștiința morală, după Corneliu Muha reprezintă „glasul lui Dumnezeu din sufletul credinciosului, glas care îl îndeamnă pe acesta la împlinirea legii morale” [17, p.40]. În opinia autoarei Mariana Momanu, conștiința

morală reprezintă „acea proprietate a spiritului de a afirma judecăți normative spontane și imediate cu privire la valoarea morală a anumitor acte determinate” [16, p.72]. Astfel, putem observa faptul că ea este propriul judecător al fiecărei fapte săvârșite de noi, arătând dacă aceasta este bună sau rea. Conștiința morală funcționează atât înainte de săvârșirea faptei, când ajută persoana să observe dacă fapta este bună sau rea, cât și în timpul săvârșirii, când în cazul unei fapte bune stimulează voința, iar dacă este o faptă rea încearcă să o oprească, libertatea de a alege fiind a omului. Conștiința funcționează și după săvârșirea faptei, aducând bucurie și satisfacție în cazul unei fapte bune, dar și neliniște și regret în cazul unei fapte rele. Conștiința morală este formată dintr-un sistem de valori, norme, reguli morale și de cunoștințe, ce reglementează relațiile individului cu societatea, cu instituțiile statului și cu semenii săi. Privită din punct de vedere psihologic, conștiința morală cuprinde trei componente principale, și anume: componenta cognitivă, cea afectivă și pe cea volitivă [11, p. 27]. Prin componenta cognitivă se înțelege cunoașterea de către copil a normelor și valorilor morale. Cunoașterea acestora nu trebuie să se reducă la simpla memorare, ci presupune și capacitatea de a implica copilul în aplicarea lor, dar și înțelegerea necesității aplicării lor. Această componentă urmărește să obțină drept rezultat formarea noțiunilor, reprezentărilor și a judecăților de natură morală. Acum copilul este introdus în universul valorilor morale, începe să înțeleagă necesitatea respectării acestora, începe să distingă valoarea de nonvaloarea, elementele pozitive de cele negative etc. Însă, deși sunt indispensabile pentru o conduită morală, aceste cunoștințe nu o determină prin simpla lor cunoaștere, ele trebuie dublate de factorul motivațional și prin trăiri afective pozitive, adică să fie acceptate în planul vieții afective, altfel conduita cognitivă rămâne inefficientă în raport cu acțiunea morală. Componenta afectivă este cea care asigură substratul energetic necesar pentru exprimarea conduitei morale, ea cuprinde toate emoțiile și sentimentele pe care le trăiește o persoană față de conduita morală, prin acestea ea trăind și identificându-se cu normele și cu regulile morale. Astfel, pentru a se forma un comportament moral, sunt necesare atât cunoașterea, cât și adeziunea afectivă, însoțite întotdeauna și de voință. Componenta volitivă este cea care susține prin voință înfăptuirea conduitei morale. Din fuziunea acestor trei componente rezultă convingerile, care reprezintă interiorizarea și integrarea cognitivă, afectivă și volitivă în structura persoanei a normelor și regulilor ce reprezintă conținutul moral. După ce s-au format, ele devin un adevărat nucleu al conștiinței morale, determinând persoana să nu mai perceapă morala ca pe ceva impus din exterior, ci o vor interioriza, motivația pentru aceasta devenind una intrinsecă. Așadar, nu este suficient doar să știm că trebuie să fim drepecți, corecți, morali, ci trebuie să simțim nevoia de a fi așa și să fim convinși să avem un astfel de comportament. Pentru a acționa în virtutea Binelui și a moralității nu este suficient doar

să cunoaștem, ci trebuie să aderăm afectiv, și prin convingere și hotărâre să depășim toate obstacolele din exteriorul sau din interiorul nostru

Pentru a ajuta la formarea convingerilor și a comportamentului moral la elevilor din clasele primare, în procesul educației morale aprecierea se realizează mai ales prin aprobare și dezaprobare. Aprecierea activității nu trebuie realizată doar la finalul acțiunii, ci și înaintea și în timpul desfășurării ei, rolul acesteia fiind de a oferi asistență, convingere, încurajare sau prevenire și temperare în cazul unui comportament negativ.

Elevul, ca și adulții, în general, se raportează la existență nu numai prin rațiune și pragmatism, ci și prin trăire contemplativă, prin simțire, fiind mereu între cele două existențe (sacră și profană). Astfel, putem considera experiența religioasă ca fiind co-substanțială ființei umane. Educația religioasă reprezintă „calea fundamentală a evoluției noastre spirituale” [10, p. 116]. René Hubert afirma faptul că educația religioasă este „o educație preocupată să ajute omul să devină el însuși și să își împlinească destinul său” [14, p. 456]. Constantin Cucoș afirma că „religia este, mai înainte de toate, un sistem de norme morale” [8, p. 107]. Părintele profesor Dumitru Călugăr oferă o definiție a educației religioase, numind-o „o acțiune specific umană, care se desfășoară conștient de către un educator, conform unui plan și a unei metode precizate, ea este susținută de iubire, libertate și harul lui Dumnezeu și are drept scop realizarea caracterului religios-moral cu desăvârșirea lui în personalitatea creștină” [5, p.75].

Vorbind despre necesitatea studierii acesteia în școli, Constantin Cucoș sintetizează cele mai importante argumente în favoarea educației religioase [9, p. 15-18]. Primul dintre acestea este argumentul cultural-religia reprezintă „o formă de spiritualitate ce trebuie cunoscută de elevi” [9, p. 15], omul nu se poate considera persoană culturală dacă nu își cunoaște propria credință, sau credințele persoanelor cu care coexistă în comunitate; pentru a înțelege fenomenologia actului religios trebuie să cunoaștem istoria credințelor și a religiilor. Cunoașterea propriilor valori religioase este o modalitate de securizare culturală. Multe opere de artă au un substrat religios, pentru a le înțelege sunt necesare și cunoștințe religioase. Fără acestea se poate vorbi de o nouă formă de analfabetism, cel religios. Argumentul psihologic – conform acestuia, religia ajută la formarea persoanei din punctul de vedere al standardelor valorice superioare. Religia ajută la identificarea sinelui, la descoperirea idealurilor și orientarea către valorile absolute. Religia are și rol vindecător pentru om, studiile arătând că cei credincioși sunt mai moderați, mai cumpătați, mai echilibrați. Argumentul etic – din această perspectivă, religia aduce suflu nou în ceea ce privește relațiile comportamentale și sociale. Până ajunge la autonomie morală, persoana recurge la ascultare, la supunere față de normative etice externe. Persoanele rebele, care nu doresc să respecte normele unei instanțe omenești, tind să respecte normele transcendente. Argumentul sociologic – potrivit acestuia, Religia ne ajută să ne deschidem față de alții, să fim generoși și înțelegători cu

aproapele, valorile religioase aducând oamenii împreună, solidarizându-i și făcându-i să fie mai uniți. Argumentul istoric – după cum istoria ne-a dovedit-o, pentru români credința a fost „factor de coagulare și perpetuare a neamului” [9, p. 16]. Mult timp cultura română s-a format în jurul mănăstirilor sau pe lângă biserici, clericii importanți fiind implicați în evenimente istorice care ne-au marcat ca neam. Argumentul ecumenic – formarea religioasă ne pregătește pentru acceptarea și înțelegerea aproapelui. Elevii, ajungând să își cunoască propria religie, pot să-l accepte mult mai ușor pe celălalt, cu religia lui, pot să îl înțeleagă și să îl respecte. Pentru a exista un dialog interconfesional, este necesar ca persoanele să își cunoască bine religia. Argumentul teologic – fiecare religie are un program educațional, pedagogic care să transmită învățătura ei. Astfel, Mântuitorul Iisus Hristos îi trimite pe sfinții apostoli să învețe toate neamurile cuvântul Său, *Drept aceea, mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă, și iată Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului. Amin.* (Matei 28, 19-20) [2]. Fiecare om trebuie îndreptat spre Dumnezeu, scopul vieții omului fiind mântuirea, salvarea, iar pentru a ajunge la aceasta trebuie să se folosească inclusiv educația.

Vorbind despre complementaritatea relației Școală – Biserică – Familie în formarea armonioasă a copilului, Constantin Cucoș [9, p. 31-33] le prezintă ca fiind factori responsabili pentru realizarea educației moral-religioase. Familia are menirea de a-l introduce pe copil în religia sa prin botez și prin formarea conduitei copilului. Aceasta formează latura interioară a copilului, nu latura teoretică a religiei, copilul va absorbi din comportamentul familiei, fapt pentru care este necesară și o educație religioasă solidă a familiei. Biserica – la început influența sa se realizează nesistematic, prin participarea la sfintele slujbe, apoi prin activitățile specifice de catehizare, și apoi, împreună cu școala, aceasta va face educație sistemică, explicită. Principala formă de educație în biserică o reprezintă participarea la ceremoniile religioase, în special la Sfânta Liturghie. Școala – în cadrul acesteia, educația religioasă, prin caracterul ei planificat și metodic, ajunge la un stadiu de maximă dezvoltare. Conținuturile religioase sunt selectate din punct de vedere psihopedagogic, activitățile de la clasă respectă principiile didactice, iar cadrele ce predau au pregătire atât teologică, cât și psihopedagogică. De asemenea, este de dorit ca și alte discipline din cadrul școlii să informeze și să formeze în contextul religiozității, de exemplu literatura, istoria, artele etc. Mass-media are rolul de a amplifica, de a chema și de a intensifica trăirile religioase ale elevilor. Referitor la persoanele care prezintă imagini sau videoclipuri de la sfintele slujbe, acestea trebuie să fie competente și discrete. Acum se pot oferi informații lămuritoare, bine structurate, însă vizionarea acestor imagini, emisiuni, nu suplinește mersul la biserică. Structurile asociative - acestea reprezintă asociații ale copiilor/tineretului creștin, ONG-uri, care au ca sarcini

complementare formarea conștiinței și a conduitei morale. Acestea acționează în complementaritate, în raport de congruență cu biserica, familia, școala.

Concluzii

În concluzie, educația moral-religioasă vine în sprijinul persoanei, ajutând-o să obțină performanțe academice intelectuale sporite, dar și să aibă o viață moral-religioasă, armonioasă, plină de succese, fericire, împlinire spirituală și lumească și, chiar dacă educarea în spirit moral-religios reprezintă o misiune complexă și deosebit de grea, fiecare dintre cei chemați la aceasta, în fiecare zi, ar trebui să ne gândim la sămânța pe care o sădim în sufletele tinerilor, pe care o vom aștepta să încolțească, copiii și elevii noștri devenind mai buni și mai iubitori față de Dumnezeu și față de aproapele lor. De asemenea, prin educația moral-religioasă se formează și se dezvăluie sufletul elevilor, ajutându-i să se reintegreze socio-spiritual, fiind meritate efortul și sacrificiul, căci mare va fi și răsplata.

Bibliografie

1. ALLPORT, G.W. *Structura și dezvoltarea personalității*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1981.
2. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2000.
3. BONTAȘ, I. *Pedagogie*, București: Editura ALL, 1994.
4. CALLO, T. *Pedagogia practică a atitudinilor*. Chișinău: Editura Litera Internațional, 2014.
5. CĂLUGĂR, D. *Catehetica*, București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1984.
6. CRISTEA, S. *Dicționar de termeni pedagogici*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1998.
7. CRISTEA, S. *Fundamentele pedagogiei*. Iași: Editura Polirom, 2010.
8. CUCOȘ, C. *Educația religioasă – conținut și forme de realizare*, București: Editura Didactică și Pedagogică R.A., 1996.
9. CUCOȘ, C. *Educația Religioasă: repere teoretice și metodice*, ediția a 2-a revizuită și adăugită. Iași: Editura Polirom, 2009.
10. CUCOȘ, C. (coord.), *Pedagogie pentru examenele de definitivare și grade didactice*. Iași: Editura Polirom, 2009.
11. CUZNEȚOV, L. Conștiința morală și conduita morală în familie. În: *Formarea personalității elevului în perspectiva educației integrale*. Chișinău: Institutul de Științe ale Educației (Tipogr. Print-Caro), 2014. p. 27-28.

12. DORON, R., PAROT, F. *Dicționar de psihologie*. București: Editura Humanitas, 1999.
13. DURKHEIM, E. *Educație și sociologie*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1980.
14. HUBERT, R. *Traité de pédagogie générale*. Paris: Editura Presses Universitaires de France, 1965.
15. MIALARET, Gaston, *Les sciences de l'éducation*. Editura Presses Universitaires de France, 2017.
16. MOMANU, M. *Introducere în teoria educației*. Iași: Editura Polirom, 2002.
17. MUHA, C. *Religie clasa a X-a, auxiliar didactic pentru elevi*. Iași: Editura Sf. Mina, 2012.
18. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Educatia%20morală.pdf. [vizitat 1.04.2023].
19. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/330-337_2.pdf. [vizitat 2.04.2023].

Recepționat / Received: 28.01.2025

Acceptat / Accepted: 19.06.2025

Email: adrian.dascalescu@ltdolhasca.ro